

Piotr Wierzbicki

ZNACZENIE OKRESU PROPEDEUTYCZNEGO W FORMACJI KANDYDATÓW DO KAPŁAŃSTWA

Troska o formację kandydatów do kapłaństwa od wieków należała do istotnych zadań biskupa i całej wspólnoty Kościoła partykularnego. Początki seminarium sięgają II w. po Chrystusie, kiedy domostwa biskupów stanowiły pierwsze środowiska przysposabiania przyszłych kapłanów. W tym samym wieku powstały szkoły katechetyczne w Cezarei Palestyńskiej, Antiochii, Aleksandrii i Rzymie. Później powołano specjalny urząd archidiacona dla wychowywania nowych duchownych. Przygotowaniu kapłanów służyły specjalne kolegia ustanawiane przy uniwersytetach. Sobór Trydencki postanowił, aby seminaria duchowne były prowadzone w całym Kościele [Pawlina 2002, 17-18].

Formacja duchowieństwa nie polega jedynie na przekazie określonego zasobu wiedzy, to przede wszystkim wychowanie, czyli wywołanie w osobowości odbierającego tę wiedzę zamierzonych zmian, przepojenia go ideą, którą winien uznać za własną i nią żyć i działać pod jej wpływem, dlatego na wyrażenie tego prawodawca używa wyrażenia *formatio* i *institutio*. Termin *formatio* został użyty przez prawodawcę dla wyrażenia formacji duchowej (kan. 244, 245 § 1)¹ oraz ogólnej formacji, jaką alumni mają wynieść z seminarium duchownego (kan. 251, 255, 259 § 2),

KS. DR PIOTR WIERZBICKI – wykładowca Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, prefekt Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego Archidiecezji Warszawskiej; adres do korespondencji: ul. Poniatowskiego 2, 05-281 Urle; e-mail: piotrwie@op.pl

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983). AAS 75:1983 pars II s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań: Pallottinum 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

natomiast na określenie formacji naukowej i duszpasterskiej alumnów użyto w KPK/83 wyrażenia *institutio* (kan. 244, 248-255). Alumni powinni zdobywać wiedzę w taki sposób, aby ona stała się ich własnością, przyczyniając się skutecznie do ich formacji humanistycznej, duchowej, intelektualnej i duszpasterskiej [Pawluk 1985, 62-63].

Jedną z form, która służy wychowaniu kandydatów do kapłaństwa, jest okres propedeutyczny. Ze względu na jego pewną nowość i specyficzny charakter nie podjęto dotychczas szerszych studiów. Stąd wydaje się zasadne, aby zadać pytanie, jaką rolę pełni on w Kościele partykularnym w formacji alumnów? Podejmując próbę odpowiedzi, należy przeanalizować okoliczności i przyczyny jego powstania, modele oraz sposoby organizacji, status prawny, a także zadania, które zostały mu powierzone w poszczególnych Kościołach partykularnych, z uwzględnieniem Kościoła w Polsce.

GENEZA OKRESU PROPEDEUTYCZNEGO

W nauczaniu Soboru Watykańskiego II zostały zawarte dwa postulaty, na które należy zwrócić uwagę. Pierwszym z nich jest potrzeba dostosowania norm powszechnych formacji kapłańskiej do warunków poszczególnych terenów i czasów, aby odpowiadała ona zawsze potrzebom duszpasterskim tych krajów, w których pełnić się ma posługę kapłańską². Drugim jest postulat wprowadzenia do formacji seminaryjnej „kursu wstępnego”. Zdaniem ojców Soboru w tej wstępnej fazie studiów, trwającej odpowiedni czas, alumni powinni osiągnąć następujące cele: po pierwsze – należy tak przedstawić tajemnicę zbawienia, żeby alumni zorientowali się co do sensu i porządku studiów kościelnych; po drugie – powinni poznać cel duszpasterski studiów; po trzecie – powinni uzyskać pomoc do oparcia całego swojego życia na wierze i przepojenia go wiarą; po czwarte – powinna być im udzielona pomoc do utwierdzenia się w powołaniu przez osobiste oddanie się Bogu z weselem ducha (OT 14).

W realizacji drugiego postulatów można wyróżnić dwie tendencje w organizowaniu kursów wstępnych: jedna – podkreślająca przygotowanie alum-

² Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II. Decretum de institutione sacerdotum *Optatum totius* (28.10.1965). AAS 58:1966 s. 713-727; Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań: Pallottinum 2002 s. 286-300, nr 1 [dalej cyt.: OT].

nów do podjęcia studiów filozoficzno-teologicznych, przy szczególnym uwypukleniu aspektów duchowych w wykładanych przedmiotach, oraz druga – polegająca na uzupełnieniu formacji ogólnej kandydatów wywodzących się ze szkół technicznych czy środowisk, w których wartości religijne traktowane były marginalnie. Obie organizowano w taki sposób, że włączano do sześcioletniego programu filozoficzno-teologicznego realizowanego w seminariach jako integralną część studiów³.

Jan Paweł II zauważył zmianę, jaka zaszła w przygotowaniu kandydatów do kapłaństwa, przychodzących dzisiaj do seminariów. „Jeszcze kilkadziesiąt lat temu przygotowanie to nie nastręczało specjalnych trudności, jako że kandydaci do kapłaństwa wywodzili się przeważnie z niższych seminariów, a życie wspólnot kościelnych pozwalało wszystkim bez wyjątku zdobyć wystarczającą wiedzę i wychowanie chrześcijańskie. „Obecnie prawie wszędzie sytuacja uległa zmianie. Istnieje duży rozdzźwięk między stylem życia i podstawowym wykształceniem dzieci i młodzieży, nawet pochodzących z rodzin chrześcijańskich i często zaangażowanych w życie Kościoła, a stylem życia w seminarium i jego wymogami formacyjnymi”⁴. Dlatego papież proponuje wraz z ojcami synodalnymi, aby formacje w seminarium poprzedzał odpowiedni okres przygotowania (*periodo propedeutico*). „Jest rzeczą wskazaną, aby kandydaci do wyższego seminarium przeszli najpierw wstępną formację ludzką, chrześcijańską, intelektualną i duchową. Muszą oni jednak mieć określone przymioty: szczerą intencję, wystarczającą dojrzałość, rozległą wiedzę z zakresu nauki wiary, pewną znajomość metod modlitwy i zwyczajów zgodnych z tradycją chrześcijańską. Powinni także zachować typowe dla krajów, z których się wywodzą, postawy wyrażające wysiłek szukania Boga i wiary”. Odnośnie do treści, cech i głównego celu okresu propedeutycznego istnieją różne zdania. Papież zauważył poważne różnice istniejące nie tylko pomiędzy poszczególnymi kandydatami, ale różnymi regionami i krajami. Dlatego poszczególne organy Kościołów partykularnych powinny określić różne elementy „okresu propedeutycznego”, jego czas trwania, miejsce, formę, tematykę oraz czy to ma być

³ Congregazione per l'Educazione Cattolica (Dei Seminari E Degli Istituti Di Studi). *Documento informativo Il Periodo Propedeutico*, Libreria Editrice Vaticana. Città Del Vaticano 1998 nr I [dalej cyt.: *Dokument informacyjny*].

⁴ Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio apostolica postsynodalis Pastores dabo vobis de sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condiciona* (25.03.1992). AAS 84:1992) s. 657-804; tekst polski w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 2. Kraków: Znak 1996 s. 409-538 nr 62 [dalej cyt.: PDV].

głównie formacja duchowa ułatwiająca rozeznanie powołania czy też formacja intelektualna i kulturowa (PDV 62).

Jan Paweł II zwrócił się do Kongregacji Wychowania Katolickiego z prośbą, którą wcześniej wyrazili ojcowie synodalni, o przygotowanie dokumentu informacyjnego na temat dawnych i obecnych doświadczeń dotyczących pierwszego okresu formacji w różnych Kościołach partykularnych (PDV 62). Kongregacja opublikowała *Il Periodo Propedeutico. Documento informativo* 1 maja 1998 r.

Doświadczenia Kościołów partykularnych pokazują, że owocny w formacji kandydatów do kapłaństwa jest zarówno kurs wstępny, który ma charakter bardziej akademicki, oraz okres propedeutyczny, w którym akcentuje się głównie formację ludzką i duchową. Autorzy dokumentu informacyjnego zauważają, że oba okresy przygotowawcze mają własne funkcje i cele i nie powinny się nawzajem wykluczać. Chociaż aktualnie przeważa przygotowanie alumnów przez organizowanie osobnego okresu propedeutycznego to jednak kurs wstępny nadal utrzymuje swoją ważność i może być realizowany w ramach tego okresu (*Dokument informacyjny* III.2).

STATUS PRAWNY OKRESU PROPEDEUTYCZNEGO

Prawodawca proklamuje wyłączne prawo Kościoła do prowadzenia formacji kandydatów do kapłaństwa (kan. 232), obejmującego erygowanie odpowiednich instytucji wychowawczych w sposób wolny i niezależny od innych instytucji, również państwowych [Krukowski 2005, 56]. Aby określić status prawny okresu propedeutycznego, należy zauważyć, że może on być instytucją włączoną do seminarium duchownego bądź niezależną od niego.

Wyższe seminarium duchowne erygowane zgodnie z przepisem prawa otrzymuje osobowość prawną na mocy samego prawa (kan. 238 § 1), dlatego że podejmuje działania w imieniu Kościoła (kan. 116 § 1). Prawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. zaliczał seminarium do osób moralnych. Przyznanie seminarium duchownemu osobowości prawnej ma duże znaczenie nie tylko w stosunkach wewnątrzkościelnych, ale również z władzami państwowymi. Prawodawca przypisuje rektorowi prawo do reprezentowania seminarium we wszystkich sprawach administracyjnych i cywilnych, chyba że niektóre kompetencje zastrzegła sobie władza zwierzchnia (kan. 238 § 2) [Krukowski 2005, 62].

Formacja do kapłaństwa została skodyfikowana przez prawodawcę według norm hierarchicznie uporządkowanych. Należy do nich ustawodawstwo powszechne oraz partykularne, ustanowione przez konferencje biskupów i biskupów diecezjalnych, dostosowane do miejscowych potrzeb. Kanony Kodeksu dotyczące seminariów duchownych odpowiadają wskazaniom zawartym w dekrete Soboru Watykańskiego II *Optatam totius*. Na szczególną uwagę zasługuje postulat ojców soborowych, aby sposoby formacji kapłańskiej były dostosowane do warunków poszczególnych terenów i czasów, by formacja kapłańska odpowiadała zawsze potrzebom duszpasterskim tych krajów (OT 1).

Ustawodawstwo powszechne obejmuje normy zawarte w KPK/83, które mają znaczenie fundamentalne, oraz *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, wydane przez Kongregację ds. Wychowania Katolickiego 19 III 1985 r. na podstawie soborowego dekretu OT. Mają one charakter ramowy dla całego Kościoła. Ustawodawstwo partykularne, opracowane zgodnie ze wskazaniem kan. 242-243, obejmuje *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* opracowane przez konferencje biskupów danego kraju. Jest ono dostosowane do potrzeb poszczególnych krajów lub prowincji kościelnych, określa strukturę seminariów, dyscyplinę i program studiów seminaryjnych. Powinno być ono zatwierdzone przez Stolicę Apostolską (kan. 242 § 1). Konferencja Episkopatu Polski uchwaliła *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* i *Ratio studiorum*, zatwierdzone przez Kongregację Wychowania Katolickiego w 1999 r., dostosowane do aktualnej sytuacji w Polsce⁵.

Ustawodawstwo partykularne obejmuje własny regulamin każdego seminarium, zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego w przypadku seminarium diecezjalnego lub przez wszystkich biskupów zainteresowanych w przypadku seminarium międzydiecezjalnego. Stanowi on dalsze dostosowanie programu zawartego w krajowym *ratio* do miejscowych warunków, a zwłaszcza doprecyzowanie tych punktów dyscypliny, „które dotyczą codziennego życia alumnów oraz porządku całego seminarium” (kan. 243) [Krukowski 2005, 67].

⁵ *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia. Zasady formacji kapłańskiej w Polsce* i *Ratio studiorum. Program studiów w wyższych seminariach duchownych w Polsce* opublikowano razem pod tytułem: *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia. Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*. Częstochowa: Kuria Metropolitalna w Częstochowie–Tygodnik Katolicki „Niedziela” 1999.

Prawodawca, zostawiając swobodę biskupowi diecezjalnemu w uszczegóławianiu zasad życia seminaryjnego, wskazuje ogólne zasady, jakimi biskup powinien się kierować i czego nie może pominąć w kształtowaniu duchowieństwa. „Duchowa formacja alumnów w seminarium oraz kształcenie doktrynalne winny być harmonijnie ułożone i tak ukiepunkowane, aby alumni, każdy zgodnie z własną zdolnością, zdobywali wraz z odpowiednią ludzką dojrzałością ducha Ewangelii i ścisłą łączność z Chrystusem” (kan. 244). Pokazuje, że tylko właściwie przygotowana i spójna formacja, obejmująca całość zagadnień duchowych, doktrynalnych oraz duszpasterskich, przekazywana we właściwy sposób, może pomóc w kształtowaniu postawy kapłańskiej na wzór Chrystusa. W taki sposób ustawodawca kościelny, redagując kan. 244-258, dotyczące przebiegu formacji do kapłaństwa, uzasadnia ich znaczenie. Z prawnego punktu widzenia stanowią one zręb zasadniczych norm, a niekiedy także warunków koniecznych, które powinno uzupełnić i rozwinąć prawodawstwo partykularne. Równocześnie interpretacja tych zasad wymaga odniesienia do szerokiego kontekstu nauczania Kościoła o naturze i misji kapłaństwa [Rincón-Pérez 2011, 236]. Wymienione zasady dają podstawę do tworzenia okresu propedeutycznego, który będzie w sposób szczegółowy odpowiadał na lokalne potrzeby wspólnot kościelnych i kandydatów do kapłaństwa, przy jednoczesnym zachowaniu norm prawa powszechnego.

Odnosnie do okresu propedeutycznego prawodawca nie wydał żadnej instrukcji, zlecił jedynie przygotowanie dokumentu informacyjnego, którego celem nie jest rozstrzygnięcie, lecz badanie istniejących już doświadczeń w prowadzeniu takiego okresu w różnych Kościołach partykularnych czy na terenach poszczególnych konferencji biskupów⁶. Pozostawił sposób przeprowadzenia tego etapu w formacji do kapłaństwa indywidualnemu rozeznaniu biskupa diecezjalnego. Wskazał jedynie modele, jakie zostały wypracowane przez poszczególne wspólnoty kościelne. Zostały wyróżnione trzy modele funkcjonowania (*Dokument informacyjny*, II).

Pierwszym z nich jest model autonomiczny okresu propedeutycznego. Jest to niezależna i samodzielna instytucja erygowana przez biskupa diecezjalnego do tego celu (kan. 234 § 1). Posiada własny zarząd, dom, statut i regulamin funkcjonowania. Jest całkowicie niezależna od wyższego seminarium duchownego i realizuje swój program pracy wychowawczej.

⁶ Zob. *Dokument informacyjny*, wstęp; szerzej zob. [Selejdak 1998, II-IV].

Instytucja okresu propedeutycznego może mieć publiczną osobowość prawną. Nie należy mylić utworzenia instytucji bądź jednostki kościelnej z nadaniem osobowości prawnej, które może nastąpić jednocześnie z jej powstaniem lub też dokonać się później na mocy aktu prawnego [Molano 2011, 139]. W przypadku tej instytucji osobowość prawna nie jest ustanowiona na mocy samego przepisu prawa; konieczne jest specjalne przyznanie kompetentnej władzy wydane w formie dekretu (kan. 114 § 1)⁷.

Osobę prawną rozumie się jako podmiot praw i obowiązków. Tym samym prawodawca kodeksowy zdaje się wskazywać, że uznanie zdolności kanoniczno-prawnej jakiegoś podmiotu wymaga zwykle nadania mu takiej osobowości. Nie oznacza to jednak, iż w określonych przypadkach nie można uznać pewnej zdolności do czynności prawnych tych podmiotów, które nie mają osobowości prawnej i które w doktrynie nazywane są „podmiotami bez osobowości prawnej”. Zwykle jednak podmiotowi zostaje nadana osobowość prawna [Molano 2011, 138].

Osobowość prawna może być nadana temu, kto ma zatwierdzone statuty przez kompetentną władzę (kan. 117). W przypadku publicznej osoby prawnej statuty zostają im nadane i wchodzi w porządek prawny Kościoła [Sobański 2003, 193-194]. Prawodawca partykularny wyznacza osobę, która reprezentuje publiczną osobę prawną albo wskazane jest to w statutach (kan. 118). Ponadto publicznej osoby prawnej dotyczą kan. 119-123 oraz przepisy dotyczące czynności prawnych (kan. 124-128), a także kan. 1254-1310.

Drugim modelem jest okres propedeutyczny zintegrowany z niższym lub wyższym seminarium duchownym. Ten model polega na tym, że okres propedeutyczny jest częścią innej instytucji, jaką jest seminarium duchowne – niższe albo wyższe (*Dokument informacyjny*, II.2) – i ma status prawny tej instytucji. Jeśli jest włączony do wyższego seminarium duchownego, dotyczą go wszystkie przepisy odnoszące się do kształtowania duchowieństwa, a w szczególności seminariów duchow-

⁷ Kościelne jednostki organizacyjne mogą uzyskać osobowość prawną w państwowym porządku prawnym na podstawie rozporządzenia ministra kompetentnego w sprawach wyznaniowych (art. 10 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Dz. U. z 2013 r. poz. 1169 z późn. zm.). Procedura zawarta jest w instrukcji Kościelnej Komisji Konkordatowej z dnia 15 czerwca 2000 r., dotyczącej zakresu i sposobu uzyskania osobowości prawnej przez instytucje kościelne na podstawie prawa polskiego (art. 4 ust. 3 Konkordatu). Zatwierdzona została przez Komisje Konkordatowe Rządową i Kościelną dnia 6 listopada 2000 r. („Akta Konferencji Episkopatu Polski” 5:2000 s. 41-50).

nych. Jeśli jest włączony do niższego seminarium duchownego, dotyczą go wszystkie przepisy KPK/83 oraz przepisy Kościoła partykularnego odnośnie do duszpasterstwa powołań i szkolnictwa katolickiego. Okres propedeutyczny może odbywać się w tym samym budynku co wyższe seminarium duchowne albo w innym, stanowiącym niejako filię seminarium. Ma jeden zarząd, statut i jednego przedstawiciela osoby prawnej. Natomiast mogą mieć różne programy wychowawcze.

Trzeci model dotyczy okresu propedeutycznego powiązanego z duszpasterstwem powołaniowym. Ten model, w odróżnieniu od dwóch wcześniejszych, nie ma charakteru instytucjonalnego. Polega na tym, że diecezjalne ośrodki duszpasterstwa powołaniowego organizują dla młodych ludzi myślących o powołaniu do kapłaństwa okresowe spotkania formacyjne i dni skupienia (*Dokument informacyjny*, II.3) [Selejdak 2013, 53-54].

Zróżnicowanie modeli okresów propedeutycznych opisane przez Kongregację jest tylko pewnym przykładem usystematyzowania doświadczeń organizacji tego pierwszego etapu formacji w różnych Kościołach partykularnych i nie wyczerpuje zagadnienia. Przedstawione modele mają być przedmiotem dalszych badań i poszukiwań owocnej pracy nad kształtowaniem duchowieństwa. Pośród tych modeli również występują różne sposoby ich funkcjonowania.

ZADANIA OKRESU PROPEDEUTYCZNEGO W RÓŻNYCH KOŚCIOŁACH PARTYKULARNYCH

Prawodawca kodeksowy nie zawiera norm dotyczących roku propedeutycznego, nie wskazuje też zadań. W kan. 244-258 przedstawia zadania i program wychowawczy wyższego seminarium duchownego. Prawodawca partykularny może w zależności od potrzeb niektóre z tych zadań realizować w czasie okresu propedeutycznego. Jan Paweł II zwrócił uwagę na różnorodność pomiędzy kandydatami i poszczególnymi regionami i krajami, która wymaga podejmowania głębokich studiów i prób, aby dokładniej określić zadania tego wstępnego przygotowania (PDV 62).

Na podstawie dokumentu informacyjnego Kongregacji można wyróżnić zadania szczegółowe, jakie zostały przez prawodawcę partykularnego wskazane do realizacji podczas okresu propedeutycznego.

Analizując dokument informacyjny Kongregacji, można zauważyć, że pierwsze miejsce dawniej podkreślanej konieczności uzupełnienia braków w formacji intelektualnej zajmuje konieczność uzupełnienia braków formacji duchowej bez pominięcia pierwszej. Proporcje w poświęceniu uwagi odpowiednim zadaniom zależą od państw, części świata, a czasem regionów kościelnych. I tak w wielu krajach podczas okresu propedeutycznego kładzie się nacisk głównie na formację duchową, ucząc pogłębionego życia duchowego⁸, w niektórych określa się ją na podobieństwo nowicjatu⁹, którego celem jest żywe doświadczenie Boga¹⁰. W formacji duchowej wyróżnia się szczególne zadanie polegające na przezwyciężeniu braków w praktykach religijnych¹¹ czasem wynikające z wpływu religii muzułmańskiej¹². Niektóre Kościoły partykularne zadania formacji duchowej określają bardziej szczegółowo i wskazują konieczność pogłębienia modlitwy¹³ oraz wprowadzenie w lekturę Pisma Świętego¹⁴. Inne Kościoły stawiają sobie za cel pogłębienie przyrzeczeń chrzcielnych¹⁵, wprowadzenie do tajemnicy Chrystusa i historii zbawienia¹⁶ oraz kierownictwa duchowego¹⁷. Szczególnym zadaniem roku propedeutycznego jest rozeznanie i utwierdzenie w wyborze powołania, poznanie właściwej intencji¹⁸ oraz nabycie ducha kapłańskiego i poznanie duchowości, tożsamości kapłańskiej¹⁹ (*Dokument informacyjny*, I-II).

Drugim zadaniem podejmowanym przez formatorów podczas okresu propedeutycznego jest uzupełnienie braków w formacji ludzkiej, pole-

⁸ Rwanda, Zimbabwe, Sri Lanka, Tajlandia, Tajwan, Liban, Argentyna, Boliwia, Haiti, Urugwaj, Francja, Włochy, Luxemburg, Czechy, Szwajcaria, Nowa Zelandia, Stany Zjednoczone, Liberia, Sierra Leone; Ameryka Łacińska.

⁹ Gambia.

¹⁰ Brazylia

¹¹ Gambia, Liberia, Sierra Leone, Angola, Wyspy św. Tomasza, Republika Południowej Afryki, Czad, Tajwan, Liban, Brazylia, Boliwia, Haiti, Peru, Luxemburg, Czechy, Francja, Nowa Zelandia, Australia, Karaiby, Włochy.

¹² Gambia.

¹³ Zimbabwe, Nigeria, Wyspy Filipińskie, Liban, Chile, Kostaryka, Ekwador, Francja, Czechy, Hiszpania, Belgia, Australia, Włochy.

¹⁴ Republika Południowej Afryki, Czad, Tajlandia, Brazylia, Francja, Luxemburg, Nowa Zelandia.

¹⁵ Peru, Hiszpania.

¹⁶ Hiszpania, Francja, Włochy.

¹⁷ Francja, Australia.

¹⁸ Angola, Wyspy św. Tomasza, Czad, Wyspy Filipińskie, Sri Lanka, Brazylia, Boliwia, Chile, Kostaryka, Ekwador, Peru, Republika Dominikańska, Francja, Włochy, Hiszpania, Belgia, Australia, Karaiby.

¹⁹ Sri Lanka, Nowa Zelandia, Brazylia, Urugwaj, Francja, Luxemburg, Belgia.

gające przede wszystkim na zaradzeniu ludzkiej niedojrzałości i udzieleniu pomocy psychologicznej w rozwoju ludzkiej dojrzałości²⁰. Ważnym elementem tej formacji jest formacja kulturowa kandydatów do kapłaństwa²¹ oraz wychowanie do życia wspólnotowego w konkretnej społeczności²², czasem wymagająca poznania różnic plemiennych, kulturowych²³, a czasem mniejszości religijnych i językowych²⁴.

Trzecim zadaniem jest uzupełnienie braków w formacji intelektualnej. Polega ono na uzupełnieniu wiedzy religijnej, poznaniu katechizmu, dokumentów Soboru Watykańskiego II, prawd wiary, nauki Kościoła²⁵. Przybiera ono formę wychowania do pracy intelektualnej²⁶ studiów humanistycznych²⁷, wstępu do nauki²⁸, nauki języków²⁹. Czasem potrzeba uzupełnić braki wcześniejszej edukacji szkolnej³⁰ (*Dokument informacyjny*, I-II).

SPOSÓB ORGANIZACJI OKRESU PROPEDEUTYCZNEGO

Sposób przeprowadzenia okresu propedeutycznego zależy od postawionych celów i zadań, jakie są potrzebne do zrealizowania w Kościele partykularnym w tym czasie. Może on trwać od sześciu miesięcy do dwóch lat. Miejsce jego organizacji znajduje się na ogół poza siedzibą wyższego seminarium duchownego, co pozwala na pełną autonomię życia. W wielu krajach jest to związane z pewnymi trudnościami finansowymi czy też znalezienia odpowiedniego lokalu i zespołu wychowawców.

²⁰ Angola, Wyspy św. Tomasza, Nigeria, Wyspy Filipińskie, Brazylia, Boliwia, Chile, Kostaryka, Ekwador, Peru, Republika Dominikańska, Belgia, Karaiby.

²¹ Rwanda, Liban, Argentyna, Boliwia, Haiti, Peru, Włochy, Szwajcaria, Belgia.

²² Wyspy Filipińskie, Luxemburg, Francja, Tajlandia, Tajwan, Argentyna, Brazylia.

²³ Republika Południowej Afryki.

²⁴ Czechy.

²⁵ Gambia, Liberia, Sierra Leone, Angola, Wyspy św. Tomasza, Republika Południowej Afryki, Czad, Tajlandia, Boliwia, Chile, Kostaryka, Ekwador, Panama, Republika Dominikańska, Francja, Włochy, Luxemburg, Hiszpania, Szwajcaria.

²⁶ Wyspy Filipińskie, Argentyna, Brazylia, Francja, Stany Zjednoczone.

²⁷ Urugwaj, Włochy, Stany Zjednoczone.

²⁸ Nigeria, Rwanda, Luxemburg, Stany Zjednoczone.

²⁹ Nigeria, Sri Lanka, Liban, Boliwia, Peru, Republika Dominikańska, Włochy, Stany Zjednoczone.

³⁰ Gambia, Liberia, Sierra Leone, Peru, Karaiby.

Dlatego są organizowane okresy propedeutyczne regionalne lub krajowe, za które biorą odpowiedzialność biskupi danych regionów lub konferencja biskupów (*Dokument informacyjny*, III).

Program formacyjny powinien odpowiadać potrzebom alumnów i być skoordynowany z późniejszym programem realizowanym w wyższym seminarium duchownym, powinien gwarantować odpowiednią równowagę pomiędzy elementami ludzko-duchowymi a kulturowymi dla uniknięcia przesadnego mnożenia wykładanych przedmiotów kosztem formacji religijnej i kapłańskiej. Niektóre modele akcentują bardziej atmosferę skupienia i wprowadzenie w życie wewnętrzne, natomiast inne pozostawiają więcej czasu na różnego typu działalność zewnętrzną [Selejda 2013, 57].

OKRES PROPEDEUTYCZNY W POLSCE

Okres propedeutyczny w Polsce został wpisany do *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* i *Ratio studiorum* z 1999 r. i uznany za konieczny do wprowadzenia w polskich diecezjach³¹ przez dokument Konferencji Episkopatu Polski z 2009 r.³²

Autorzy *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* zwracają uwagę na poważne braki u kandydatów do kapłaństwa w zakresie podstaw wiary, modlitwy i kultury. Współcześni alumni to ludzie zarażeni „duchem tego świata”, przejawiającym się w postawie konsumpcyjnej, odrzucaniu wszelkich autorytetów, relatywizmem. Nierzadko pochodzą z rodzin rozbitych, naznaczonych alkoholizmem, obojętnych religijnie, dlatego też sami kandydaci są mało odporni psychicznie i niedojrzali pod względem osobowościowym. Wskazane obserwacje uznają, iż powinna istnieć możliwość stworzenia odpowiedniego programu w czasie

³¹ Na uwagę zasługuje fakt, że pierwszy okres propedeutyczny w Polsce powstał w archidiecezji wrocławskiej w 1990 r., tuż przed rozpoczęciem synodu biskupów poświęconemu formacji duchowieństwa, owocem którego była adhortacja *Pastores dabo vobis*, w której papież ukazywał konieczność takiego okresu w formacji seminaryjnej. Miejscem tego czasu formacji jest opactwo pocysterskie w Henrykowie (55 km od Wrocławia). Szerzej zob. [Biskup 1995, 470-474].

³² Konferencja Episkopatu Polski. *Okres propedeutyczny w diecezjalnych wyższych seminariach duchownych w Polsce. Dokument z 350. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski* (26.11.2009). „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2(16):2009 s. 47-48.

pierwszego roku studiów seminaryjnych³³. Episkopat Polski w dokumencie z 2009 r. dodaje, że potrzebę wprowadzenia okresu propedeutycznego uzasadnia zróżnicowana kondycja duchowa i ludzka kandydatów do kapłaństwa, pochodzenie kandydatów z rodzin niepełnych i dysfunkcyjnych oraz związanymi z tym trudnościami w podejmowaniu decyzji życiowych i w budowaniu autentycznych relacji międzyludzkich. Ponadto wymagają tego problemy współczesnej młodzieży, takie jak: pośpiech, ucieczka od ciszy, ekranizacja życia i utylitaryzm, nastawienie na szybki efekt. Najważniejszą przesłanką wprowadzenia tego okresu jest brak osobistego doświadczenia wiary w Boga i zakorzenienia w Kościele, a także niezrozumienie modlitwy indywidualnej i liturgicznej³⁴.

W *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* zawarte są następujące zadania dla okresu propedeutycznego: 1. uzupełnienie braków w formacji ludzkiej i duchowej kandydatów; 2. poznanie kapłaństwa i jego wymagań; 3. wprowadzenie w zasady życia duchowego; 4. pomoc w pełniejszym odczytaniu łaski powołania i 5. uzupełnienie ewentualnych braków o charakterze intelektualnym i kulturowym³⁵. Temu celowi – zgodnie z *ratio studiorum* – mają służyć zajęcia o charakterze kerygmaticznym organizowane na pierwszym roku³⁶. KEP w dokumencie z 2009 r., traktując o celach, jakie powinien realizować okres propedeutyczny, formuje je w podobny sposób: 1. wprowadzenie w życie duchowe, które otwiera na osobowe spotkanie z Bogiem w Jezusie Chrystusie, odkrycie mocy formacyjnej Słowa Bożego i życie liturgią; 2. doświadczenie Kościoła jako żywej wspólnoty zbawienia; 3. pomoc w zdobyciu dojrzałości ludzkiej i integracji osobowej na podstawie klasycznej kultury humanistycznej. Autorzy dokumentu na końcu wymieniają uzupełnienie wiedzy religijnej oraz wykształcenia ogólnego³⁷.

Środkami, które umożliwiłyby realizację tych zadań mogą być wykłady i ćwiczenia z psychologii pomocne w poznaniu siebie i samowychowaniu, a także praca w zespołach, rozwijanie indywidualnych zainteresowań, spotkania z różnymi ludźmi – duchownymi i świeckimi.

³³ Zob. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce* nr 221-222.

³⁴ Zob. Konferencja Episkopatu Polski. *Okres propedeutyczny* s. 47.

³⁵ Zob. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce* nr 221-222.

³⁶ Zob. *Ratio studiorum. Program studiów w wyższych seminariach duchownych w Polsce*. W: *Zasady formacji kapłańskiej* s. 137-138.

³⁷ Zob. Konferencja Episkopatu Polski. *Okres propedeutyczny* s. 47-48.

Ważnym tematem w formacji, który należy poruszyć, jest problematyka seksualna³⁸.

Autorzy dokumentu zobowiązują biskupa diecezjalnego, organizującego okres propedeutyczny, do oddzielenia alumnów odbywających ten okres od pozostałych roczników³⁹. Ta sama dyspozycja została powtórzona w dokumencie KEP⁴⁰.

Innymi środkami wskazanymi przez biskupów polskich jest czas określony jako rok albo minimum jeden semestr oraz starannie dobrane narzędzia i program. Podczas okresu propedeutycznego kandydaci nie powinni korzystać z telewizji, Internetu, gier komputerowych i telefonów komórkowych. Należy natomiast stworzyć im możliwość kontaktu z bogactwem kultury polskiej i europejskiej przez teatr, muzea, operę, filharmonię. Formacja powinna dokonywać się w małych grupach pod opieką odpowiedniej liczby przewodników duchowych. Okres propedeutyczny powinien być zakończony wielodniowymi rekolekcjami i formalnym ponowieniem woli kandydata kontynuowania formacji do kapłaństwa.

Szczegółowymi elementami programu formacyjnego mają być (w aspekcie formacji duchowej) wprowadzenie w modlitwę myślną, opartą na Słowie Bożym i na przeżyciu liturgii, wykłady i ćwiczenia z teologii życia wewnętrznego, szkół duchowości chrześcijańskiej, wprowadzenie do Pisma Świętego i liturgii na podstawie tekstów Katechizmu Kościoła Katolickiego, przeżycie istotnych elementów roku liturgicznego.

W aspekcie formacji ludzkiej program powinien obejmować kierownictwo duchowe, kształtowanie sumienia w sakramencie pokuty, dni skupienia i rekolekcje, warsztaty z komunikacji, konsultacje psychologiczne. Powinno to służyć możliwości poznania samego siebie, zmierzenie się z własną przeszłością i z wynikającymi z niej ograniczeniami, aby określić właściwą każdemu drogę rozwoju, nie wykluczając czasu na terapię. Jednym z ważnych narzędzi formacji powinna być praca nad tekstami literackimi, skoncentrowanymi wokół zasadniczych dla człowieka pytań i wartości. Jeśli to konieczne, należy zorganizować zajęcia uzupełniające wiedzę z zakresu języka, literatury i historii polskiej; oprócz tego praca fizyczna i aktywny odpoczynek zarówno indywidualnie, jak i w grupie.

³⁸ Zob. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce* nr 224.

³⁹ Tamże nr 223.

⁴⁰ Zob. Konferencja Episkopatu Polski. *Okres propedeutyczny* s. 48.

Konferencja Episkopatu Polski decyzji biskupa diecezjalnego pozostawia określenie czasu i miejsca okresu propedeutycznego oraz uzgodnienie jego przebiegu w odniesieniu do *ratio studiorum* oraz programu studiów wydziałów teologicznych⁴¹, zaznaczając, że powinien on znaleźć kontynuację w formach i propozycjach następnych etapów drogi do kapłaństwa w ramach seminarium⁴².

*

Okres propedeutyczny został wprowadzony do formacji seminaryjnej w wyniku obserwacji i doświadczeń poszczególnych Kościołów partykularnych w celu uzupełnienia braków istniejących u kandydatów do kapłaństwa w aspekcie ich formacji ludzkiej, duchowej i intelektualnej. Służy pogłębieniu życia religijnego kandydatów, zbudowaniu fundamentów na wierze w Jezusa Chrystusa i osobistej relacji z Nim w celu owocniejszego podjęcia studiów teologicznych i późniejszej formacji w seminarium duchownym. Nie powinien być traktowany jako forma zamiennie stosowana z innymi, lecz jako dodana do istniejących. Może być organizowany na różne sposoby, autonomicznie, w jedności z wyższym seminarium duchownym lub niższym czy jako forma duszpasterstwa powołaniowego. Jego status prawny zależy od przyjętego modelu.

W związku z tym, że kondycja duchowa i psychiczna kandydatów różnicuje się w zależności od kraju czy regionu, prawodawca pozostawia swobodę w sposobach organizacji okresu propedeutycznego. Chociaż formacja do kapłaństwa jest hierarchicznie uporządkowana, to jednak w tej kwestii prawodawca powszechny, wzywając Kongregację Wychowania Katolickiego do przygotowania dokumentu o charakterze informacyjnym, pozostawił poszczególnym prawodawcom partykularnym możliwość rozeznania i utworzenia odpowiedniego okresu propedeutycznego, który odpowiadałby na realne potrzeby dobrej formacji kandydatów do kapłaństwa. Dlatego dostrzega się różnice w jego organizacji nie tylko pomiędzy poszczególnymi krajami, ale również diecezjami. Analizując to zagadnienie, można dojść do wniosku, że wprowadzenie tego okresu do formacji jest przejawem decentralizacji władzy kościelnej, ponieważ biskupowi diecezjalnemu pozostawia się zupełną swobodę w organizowa-

⁴¹ Szerzej na temat: [Góralski 2004, 63-95].

⁴² Zob. Konferencja Episkopatu Polski. *Okres propedeutyczny* s. 48.

niu formacji alumnów w tym okresie, nie wymagając od niego, aby przedstawił swój program do zatwierdzenia komukolwiek, podczas gdy formacja w wyższym seminarium duchownym jest ściśle określona przez KPK/83 i *ratio studiorum* zatwierdzone przez Stolicę Apostolską.

Konkludując, należy stwierdzić, że rolą okresu propedeutycznego jest przede wszystkim dostosowanie formacji kandydatów do kapłaństwa do aktualnych potrzeb Kościoła partykularnego, które było jednym z głównych postulatów Soboru Watykańskiego II. W związku z tym, że jego organizacja nie jest szczegółowo określona, jest on również narzędziem do poszukiwania odpowiedzi na pytanie, jak pomóc alumnom w dobrym przygotowaniu się do posługi kapłańskiej. Oprócz tego, służy on również ukazaniu różnorodności poszczególnych Kościołów i problemów w nich istniejących. Odpowiednie funkcjonowanie okresu propedeutycznego w Kościele partykularnym wymaga pogłębionych studiów wszystkich, którym zależy na dobrym przygotowaniu kandydatów do kapłaństwa.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983). AAS 75:1983 pars II s. 1-317; tekst polski Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań: Pallottinum 1984.
- Congregazione per l'Educazione Cattolica (Dei Seminari E Degli Istituti Di Studi). Documento informativo Il Periodo Propedeutico. Città Del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1998.
- Ioannes Paulus PP. II. Adhortatio apostolica postsynodalis Pastores dabo vobis de sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condiciona (25.03.1992). AAS 84:1992 s. 657-804; tekst polski w: Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II. T. 2. Kraków: Znak 1996 s. 409-538.
- Konferencja Episkopatu Polski. Okres propedeutyczny w diecezjalnych wyższych seminariach duchownych w Polsce. Dokument z 350. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski (26.11.2009). „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2(16):2009 s. 47-48.
- Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia. Zasady formacji kapłańskiej w Polsce i Ratio studiorum. Program studiów w wyższych seminariach duchownych w Polsce; Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia. Zasady formacji kapłańskiej w Polsce. Częstochowa: Kuria Metropolitalna–Tygodnik Katolicki „Niedziela” 1999.

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II. Decretum de institutione sacerdotali Optatum totius (28.10.1965). AAS 58:1966 s. 713-727; tekst polski w: Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Poznań: Pallottinum 2002 s. 286-300.

Literatura

- Biskup, Marian. 1995. „Annus propedeuticus w formacji seminaryjnej – eksperyment czy konieczność?” *Ateneum Kapłańskie* 3(505), nr 85(120): 470-474.
- Góralski, Wojciech. „Współistnienie i współdziałanie wydziałów teologicznych i wyższych seminariów duchownych.” W *Polskie Seminaria Duchowne na początku nowego tysiąclecia. Zagadnienia wybrane*, red. K. Pawlina, 63-95. Warszawa: Drukarnia Loretańska.
- Krukowski, Józef. 2005. „Święci szafarze, czyli duchowni.” W: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijaństwo. Część II. Ustrój hierarchiczny, red. J. Krukowski, 54-117. Poznań: Pallottinum.
- Molano, Eduardo. 2011. „Osoby prawne.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. Piotr Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, 137-146. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Pawlina, Krzysztof. 2002. *Kandydaci do kapłaństwa trzeciego tysiąclecia*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek.
- Pawluk, Tadeusz. 1985. „Wychowanie duszpasterskie w seminariach duchownych w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego.” *Prawo Kanoniczne* 28, nr 1-2:61-72.
- Rincón-Pérez, Tomás. 2011. „Święci szafarze, czyli duchowni.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. Piotr Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, 223-274. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Selejdak, Ryszard. 1998. „Koncepcja okresu propedeutycznego w świetle najnowszego dokumentu Kongregacji Wychowania Katolickiego.” *Niedziela. Dodatek Akademicki seria T*, nr 14:II-IV.
- Selejdak, Ryszard. 2013. *Stawać się i być kapłanem Chrystusa*. Częstochowa: Kuria Metropolitalna–Tygodnik Katolicki „Niedziela”.
- Sobański, Remigiusz. 2003. „Osoby fizyczne i prawne.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I: Księga I. Normy ogólne, red. Józef Krukowski, 163-201. Poznań: Pallottinum.

**Znaczenie okresu propedeutycznego
w formacji kandydatów do kapłaństwa**

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie roli okresu propedeutycznego w Kościele partykularnym, w formacji kandydatów do kapłaństwa. Okres propedeutyczny jest odpowiedzią na postanowienie ojców soborowych aby formację seminaryjną dostosować do potrzeb Kościołów partykularnych. *Pastores dabo vobis* pokazuje konieczność wprowadzenia takiego okresu. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego wydaje dokument informacyjny w celu pokazania istniejących modeli i zainspirowania do nowych badań. Głównym zadaniem okresu propedeutycznego jest uzupełnienie braków w aspekcie formacji duchowej, ludzkiej i intelektualnej. W związku z różnorodnością potrzeb duchowych i psychicznych w poszczególnych Kościołach prawodawca pozostawia biskupowi diecezjalnemu swobodę w zorganizowaniu tego okresu. Konferencja Episkopatu Polski uznała konieczność wprowadzenia tego okresu we wszystkich polskich diecezjach i określiła podstawowe jego zadania pozostawiając biskupowi diecezjalnemu sposób realizacji.

Słowa kluczowe: kandydaci do kapłaństwa, metody, rodzaje, zadania formacji

**The meaning of propedeutic period
in the formation of candidates for priesthood**

Summary

The aim of the article is to show the role of propedeutic period in the particular Church, in the formation of candidates for priesthood. The propedeutic period is a response to the decision of the Fathers of Vatican Council to seminary formation adapted to the needs of the particular Church. *Pastores dabo vobis* shows the need for this period. The information document of Congregation for Catholic Education seems to show existing models and inspire new research. The main task of the propedeutic period is to compensate for shortcomings of spiritual, human and intellectual formation. Due to the diversity of spiritual and psychological needs of particular churches the legislature offers freedom of organize leaves it at the discretion of the diocesan bishop. Polish Bishops' Conference recognized the need for this period in all Polish dioceses and identified its basic tasks, and entrusted their implementation into the hands as the diocesan bishop to carry out.

Key words: candidates of the priesthood, methods, kinds, tasks of formation

Information about Author: REV. PIOTR WIERZBICKI, PH.D – lecturer at the Pontifical Faculty of Theology in Warsaw, prefect of the Metropolitan Higher Seminary in Warsaw, ul. Poniatowskiego 2, 05-281 Urle, Poland; e-mail: piotrwie@op.pl